

Egy trentói a magyar műemlékvédelem és régészet szolgálatában

Adalékok Florian Menapace országos építészeti igazgató
(k. k. Landesbaudirektor für Ungarn)
életéhez és működéséhez¹

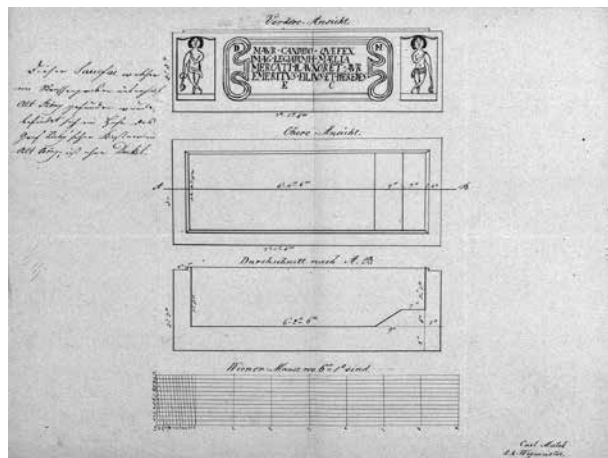
Bevezetés

A Kárpát-medence műemlékvédelemében és régészeti kutatásában a k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale mindaddig kellően nem hangsúlyozott szerepet játszott az 1850-es években. Ugyan magyarországi működését néhány tanulmányban vázolták, a részletekbe menő feldolgozás leginkább a források meglehetősen hiányossága miatt nem történt meg.² A Central-Commissiont már 1850. december 31-én megalapították, azonban tényleges működését csupán 1853-ban kezdte meg a Habsburg Monarchia egész területén.³ E működés két lábbon állt. Egyrészt az általa választott és megbízott konzervátorok, valamint levelezők kísérték figyelemmel, gyűjtötték össze, valamint írták le a különféle lelőhelyeket, építészeti emlékeket és régészeti leleteket.⁴ Másrészt

a Kereskedelmi Minisztérium alá tartozó építési hivatalok (Landesbaubehörden) ugyanezen tevékenységeket kapták a minisztériumtól feladatul.⁵ Amint a konzervátorok és levelezők, úgy ők is megkapták a maguk instrukcióit: „Instruktionen für die k. k. Baubeamten, bezüglich der Erhaltung der Baudenkmale” (Utasítások a cs. és kir. építési hivatalnokok számára a műemlékek megőrzésére vonatkozólag).⁶ Ezek alapján az építési hivatalnokok kötelesek voltak a műemlékekről gondoskodni, a konzervátorok és levelezők csekély száma miatt feladataikat ellátni.⁷ Feladatul kapták a körzetükben található műemlékek jegyzékének összeállítását,⁸ illetve az instrukciókban meghatározott módon azokról tervek és állapotfelmérő rajzok készítését.⁹ Rádásul a körzetükben található és előkerülő műemlékekről, régészeti leletekről azonnal jelentést kellett tenniük, mellékelve azok rajzát is.¹⁰ A jelentést a körzet konser-

1 A tanulmány elkészítéséhez végzett bécsi kutatásokat a Tempus Közalapítvány Collegium Hungaricum ösztöndíja tette lehetővé.
2 D. MEZEY Alice–SZENTESI Edit: Az állami műemlékvédelem kezdetei Magyarországon. A Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale magyarországi működése (1853–1860). In: *A magyar műemlékvédelem korszakai. Tanulmányok.* (Művészettörténet – Műemlékvédelem, 9.) Szerk. BARDOLY István–HARIS Andrea. Budapest, Országos Műemlékvédelmi Hivatal, 1996. 47–67; Edit SZENTESI: Die Anfänge der institutionellen Denkmalpflege in Ungarn. In: *The Nineteenth-Century Process of „Museolization” in Hungary and Europe.* Ed. by Ernő MAROSI, Gábor KLANICZAY. Budapest, Collegium Budapest, 2006. 235–248.
3 Walter FRODL: *Idee und Verwirklichung. Das Werden der staatlichen Denkmalpflege in Österreich.* Wien, Böhlau Verlag, 1988. 76–83.
4 A korábbi kutatás inkább a konzervátorok és levelezők szerepét hangsúlyozta, lásd például MAROSI Ernő: Die Anfänge der Denkmalpflege und die Tätigkeit der k. u. k. Zentralkommission in Ungarn. In: *Die ungarische Kunstgeschichte und die Wiener Schule 1846–1930.* Ausstellungskatalog. Red. und bearb. Ernő MAROSI. Wien–Budapest, Statistischer Verlag–Ungarische Akademie der Wissenschaften, 1983. 13–18.
5 FRODL 1988 (ld. 3. j.). 85–88.

6 HHStA (Wien) AVA Unterricht Fasz. 2966. vö. HHStA (Wien) AVA Ministerium für Handel 24. Juni 1853, Zl. 1256. Nyomtatásban megjelent a bizottság évkönyvében is: *Jahrbuch des kaiserl. Königl. Central-Commission*, 1. 1856. 28–32.
7 Instruktionen für die k. k. Baubeamten, bezüglich der Erhaltung der Baudenkmale § 2–3. (HHStA [Wien] AVA Unterricht Fasz. 2966.)
8 Instruktionen für die k. k. Baubeamten, bezüglich der Erhaltung der Baudenkmale § 4. (HHStA [Wien] AVA Unterricht Fasz. 2966.)
9 Instruktionen für die k. k. Baubeamten, bezüglich der Erhaltung der Baudenkmale § 5–6. (HHStA [Wien] AVA Unterricht Fasz. 2966.)
10 Instruktionen für die k. k. Baubeamten, bezüglich der Erhaltung der Baudenkmale § 7. (HHStA [Wien] AVA Unterricht Fasz. 2966.) „Jeder Baubeamte ist verpflichtet, von der Entdeckung eines Baudenkmales die Anzeige zu erstatten. Ist das Baudenkmal in einem engeren Kreise bereits bekannt gewesen und ein baldiges Verderben desselben gerade nicht zu besorgen; so ist der Anzeige eine Aufnahme, Zeichnung oder Skizze des Denkmals, mit Rücksicht auf die Mitwirkung von Privaten laut §. 5 beizufügen, [...] bei solchen Anlässen ein archäologischer Fund überhaupt gemacht worden; so ist die Anzeige unverzüglich zu erstatten, gleichviel ob die Arbeiten vom Staate oder von wem immer unternommen worden sind. Gleichzeitig sind die entsprechenden Maßregeln, allenfalls mit Hilfe der

1. Malek Károly rajza az egyik brigetiói szarkofágról, 1854
Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár

vátorának, valamint a felettes építési hivatalnak kellett megtenniük, amely azt a szolgálati úton a k. k. Central-Commissionnak juttatta el.¹¹

A műemlékvédelem történetével foglalkozó munkák alig szólnak az építési hivatalnokok és az építési hatóságok ez irányú tevékenységéről, csupán a római leletek dokumentálásában játszott szerepük kerül említésre.¹² Ennek okát részben abban kereshetjük, hogy a Central-Commission korai iratanyagának jelentős része – beleértve az építési hivataloktól érkezett jelentések tetemes hányadát – a második világháborúban elpusztult.¹³ A magyar vonatkozású anyag azonban szerencsére fennmaradt. A Magyar Nemzeti Levéltárban őrzött iratok között megtaláljuk a hivatalnokok és mérnökök által készített jelentések eredeti példányaikat. Az aktákban igen gyakran szerepel az építési hatóság vezetőjének, *Florian Menapace*-nek a neve, aki egyaránt tartotta a kapcsolatot vidéki beosztottjaival és a bécsi Commissionnal, emellett a beérkezett jelentésekből fo-

galmazványokat állított össze, a beérkezett rajzokról pedig másolatokat készített a bécsi intézmény számára. Számos intézkedést tett régészeti leletek és műemlékek felmérése, összegyűjtése és megőrzése érdekében. Annak ellenére, hogy neve rendre felbukkan a monarchia különféle újságaiban, illetve a Central-Commission önállóan is közzétett ülési jegyzőkönyveiben, életéről és működéséről alig tud valamit a kutatás. Így például az osztrák műemlékvédelem életrajzi lexikonjában mindössze annyi szerepel, hogy a Central-Commission 1853-ban magyarországi levelezőjévé választotta.¹⁴ Az építési hivatal élén folytatott igazgatói működéséről a hivatal történetében emlékeztek meg. Eszerint Menapace 1850 és 1862 között Magyarországon tevékenykedett.¹⁵ Távzárásban az 1860. évi októberi diploma is közrejátszott, amely a magyar nyelvet visszahelyezte a közigazgatás nyelvévé, amelyet Menapace nem akart vagy nem tudott elsajátítani.¹⁶ Műemléki tevékenységével kapcsolatban a következő megállapítás került megfogalmazásra:¹⁷ „Florian Menapace, der das Zusammenwirken seiner Angestellten mit der Kommission augenscheinlich unterstützte.” (Florian Menapace, aki szemléto-mást támogatta alkalmazottainak együttműködését a bizottsággal.) Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, Menapace nem csupán támogatta, hanem utasításaival szinte kötelezővé tette ez irányú működésüket. Ráadásul maga is komoly szerepet vállalt e tevékenységben, ugyanis személyesen fogalmazta meg a jelentésekből készített összefoglalásokat, valamint másolta a beküldött rajzokat (1–2. kép).¹⁸

Életéről és működéséről mindeddig nem készült feldolgozás, bemutatását azonban a levéltári adatok, valamint a különféle sajtótermékekben megjelent tudósítások lehetővé teszik. Életművének ismertetése során a levéltári anyagon belül az építési igazgatóság iratanyagára támaszkodhatunk, melyben az általa írt jelentések, levelek fogalmazványai is megtalálhatóak. Korai működésével, valamint Magyarországra kerülé-

politischen Behörden zu ergreifen, um Beschädigungen, oder die Verschleppung des Fundes hundertzuhalten.”

- 11 Instruktionen für die k. k. Baubeamten, bezüglich der Erhaltung der Baudenkmale § 8. (HHSStA [Wien] AVA Unterricht Fasz. 2966.)
- 12 SZENTESI 2006 (ld. 2. j.). 242–243; MEZEY–SZENTESI 1996 (ld. 2. j.). 56.
- 13 SZENTESI Edit: Bekezdések a magyarországi műemlékvédelem előtörténetéből I. Egy kérdés a Central-Commission magyarországi vonatkozású anyagai ügyében. *Műemlékvédelmi Szemle*, 1. 1991. 2. sz. 48. A Szentesi által említett rajzok szerencsére megmaradtak, melyekből az alábbi tanulmányban is közlünk néhányat.
- 14 Brückler THEODOR–Nimeth ULRIKE: *Personenlexikon zur Österreichischen Denkmalpflege*. Wien, Berger & Söhne Verlag, 2001. 175. Ez

az adat azonban hibás, ugyanis csak 1861-ben választották meg levelezőnek.

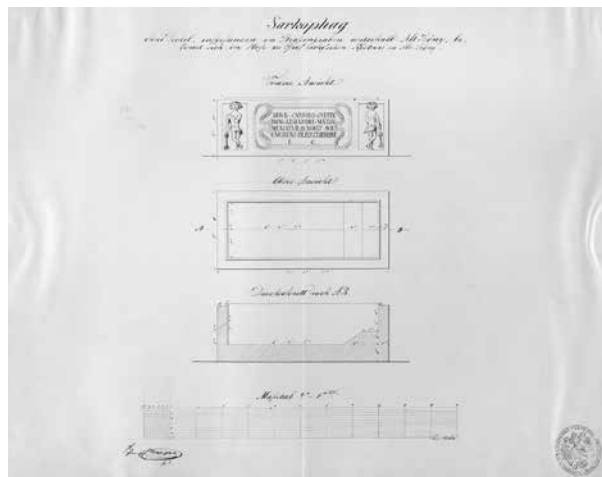
- 15 EMBER Győző: A magyarországi építészeti igazgatóság történetének vázlatja (1788–1867). *Levéltári Közlemények*, 20–23. 1942–1945. 371–373.
- 16 SZENTESI 2006 (ld. 2. j.). 243.
- 17 Az első években leginkább az építési hivatalok küldtek Menapace ellenjegyzésével, jobban mondva aláírásával ellátott rajzokat és iratokat – ezek nagy részét ugyanis ő maga készítette. Lásd SZENTESI 2006 (ld. 2. j.). 243.
- 18 MEZEY–SZENTESI 1996 (ld. 2. j.). 53

sével kapcsolatban a kitüntetésére tett felterjesztések fontos adatokkal bírnak.

Florian Menapace élete

Amint arról az *Innsbrucker Nachrichten* 1877. július 27-i száma beszámolt, Florian Menapace nyugalmazott cs. k. építési igazgató hetvenhat évesen elhunyt.¹⁹ Ez alapján 1801-ben született Trentóban, a Habsburg Császárság dél-tiroli, ma Olaszországhoz tartozó részén. Egy korabeli felterjesztésből kiderül, hogy huszonnégy éves korától kezdve mérnökként dolgozott, a későbbiek során pedig a teljes ranglétrát végigjárta.²⁰ Életében komoly változást hoztak az 1848. év eseményei, ugyanis ezt követően – valószínűleg életének megóvása érdekében is – először az erdélyi Nagyszebenbe, majd Budára helyezték. Tiroli működéséről a különféle sajtóorgánumok számolnak be, melyek szerint tevékenyen részt vett útépítések, mocsárlecsapolások, illetve a hozzá kapcsolódó folyószabályozások tervezésében és kivitelezésében.²¹

Itteni munkáit félbehagyva, 1848. december 15-én Bruck kereskedelmi miniszter kinevezte a nagyszebeni építési igazgatóság élére, feladatául adva az erdélyi építési hivatal megszervezését.²² E funkcióját csak a háborús események lezárását követően tudta betölteni, ám 1850-ben már az utak rendbe hozására tett intézkedéseiről számolt be a sajtó.²³ Ugyancsak innen értesülünk arról, hogy Menapace-t nagy megtiszteltetés érte 1850. áprilisában, amikor a császár a koronás arany polgári érdemkereszttel tüntette ki.²⁴ A kitün-

2. Florian Menapace Malek Károly után készült rajza a szarkofágról, 1854 Wien, Bundesdenkmalamt

tetésre tett felterjesztés magyarázatot ad arra, miért került az akkor már meglehetősen idősnek számító, ugyanakkor komoly tudással bíró mérnök a császárság e távoli területére.²⁵ Az iratok alapján Menapace a forradalom kitörését követően, 1848 márciusában és áprilisában Trentóban tartózkodott. Noha a város szülőtte volt, császárhű hivatalnokként fenyegetéseknek és gyanakvásnak volt kitéve.²⁶ Arra törekedett, hogy bárminemű pusztítástól megóvja szülővárosát, emellett támogatta a császári csapatokat. Így 1848. március 23-án kétszáznyolcvan olyan puskát szállíttatott el a városból az erdőbe, melyeket a város új vezetői a nem-

19 *Innsbrucker Nachrichten*, 27. 1877. 170. sz. (1877. július 27.): „Verstorbene in Innsbruck Am 27. Juli: Herr Menapace Florian, k. k. Baudirektor i. P., verehlicht, 76 Jahre alt, am Darmblutung, Margarethenplatz Nro. 3.”

20 HHStA (Wien) KA Vorträge (1862) Nr. 3105.

21 Lásd például *Wiener Zeitung*, 139. 1846. 70. sz. (1846. március 11.); *Journal des Österreichischen Lloyd*, 14. 1849. 128. sz. (1849. március 16.)

22 *Bauordnungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich* (1850) 3. sz. (március) 52.: „Minister für Handel, Gewerbe und öffentlichen Bauten den Inspector Florian Menapace zum provisorischen Vorsteher der Bau-Direction in Hermannstadt ernannt.“ *Vö. Innsbrucker Zeitung*, 3. 1850. 89. sz. (1850. április 19.): „Innsbruck, den 19. April. Sicheren Vernehmen ist der nach Wien unlängst zum Ober-Ingenieur beförderte Kreis-Ingenieur von Trient, Florian Menapace, mit dem höheren Range eines Inspectors, als Baudirektor nach Hermannstadt zur Organisierung der Baubehörden Siebenbürgens vom Handelsministerium geordnet, und die ihm anvertraut gewesene Leitung der wichtige Ertsch- und Noce-Regulierungs Arbeiten dem – zum Status der General-Baudirection übersetzten Ingenieur Jos. Neuburger übertragen worden.”

23 *Preßburger Zeitung*, 86. 1850. 207. sz. (1850. szeptember 4.)

24 *Innsbrucker Zeitung*, 3. 1850. 92. sz. (1850. április 23.): „Se. Majestät haben mit Allerhöchsten Entschließung vom 14. M., in Anerkennung der von dem provisorischen Vorsteher der Bau-Direction in Siebenbürgen Inspector Florian Menapace, während seiner früheren Dienstleistung als Kreisingenieur in Tirol im März 1848 an der Tag gelegten lojalten und entschloßenen Benehmens, demselben das goldene Verdienstkreuz mit der Krone allergnädigst zu verleihen geruhet.“ Lásd még *Bauordnungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich*, 1850. 7. sz. 140.

25 HHStA (Wien) AVA Handelsministerium Präsidium Kt. 13 (1850) 1054/H. M. 5. April 1850.

26 *Uo.*: „Fortwährend argwönisch – scharf beobachtet und mit dreifach schnellen Augen von jener Umsturzparye angesehen – war ich als kaiserlichen Diener und treuegebener Beamter auch als geborener Trienter, in einer zweifach mißlichen Lage. Die mittelbar mir zugeflüßerten Einladungen und Versprechungen jener verabscheuungswürdigen Menschen ebenso wenig beachtend wie offenen Drohungen angestifteter Elenden aus der Hefe des Volkes, habe ich, nicht allein was mir meine Amtspflicht auferlegte pünktlichst und ohne Schau vollgezogen.”

zetőrségnek akartak kiosztani. Ezenkívül személyesen felderítette és jelentette a lázadók állásait, megakadályozta a hidak felgyújtását, valamint az erődben rövid idő leforgása alatt gondoskodott a tető megépítéséről, megóvva az ott állomásozó csapatokat. Mindezen cselekedeteiért 1850. április 14-én Ferenc József császár az arany érdemkeresztet adományozta Menapace-nek.²⁷ Bruck miniszter a felterjesztésben külön kiemelte,²⁸ hogy „Menapace gehört unter die tüchtigsten verlässlichsten Beamten seines Faches; er wurde daher auch als Ober Ingenieur zur General-Baudirection einberufen und in neuster Zeit als provisorischer Vorsteher der Baudirection und Inspector nach Siebenbürgen entsendet. (Menapace szakmájának legrátermettebb, legmegbízhatóbb hivatalnokai közé tartozik; ezért is hívták be az Építési Főigazgatósághoz mint főmérnököt, és küldték nemrégiben az Építési Igazgatóság ideiglenes vezetőjeként és felügyelőként Erdélybe.)” Áthelyezésével tehát megóvták az esetleges atrocitásoktól, emellett pedig a császárság más területein jelentkező megbízható szakemberek hiányát is orvosolhatták.

Az akkor szervezett erdélyi építési hivatal élére történt kinevezését követően az építészet minden területén komoly tapasztalatokkal rendelkező szakember hozzálátott az úthálózat javításához.²⁹ E szakértelme, valamint addigi működése alapján, 1853 októberében a miniszter kinevezte Magyarország országos építési igazgatójává.³⁰ Személyének fontosságát jelzi, hogy az 1855. évi nagy tavaszi tiszai árvízkor a helytartó kíséretéhez tartozott.³¹ 1856-ban pedig az újpesti kikötő tervezésének vizsgálatát végzi el.³² Az árvizek és jégzajlások miatt feljegyzéseket készített a Duna jégviszonyairól, amelyről Haidinger, a k. k. geologisches Reichsanstalt igazgatója 1858-ban a bécsi Tudományos Akadémián

tartott előadást, megemlítve a Menapace által készített rajzokat.³³ 1860 decemberében az újpesti gát és a folyamszabályozás ügyében tett intézkedéseket.³⁴

Amint arra már utaltunk, a politikai változások miatt – amikor a magyar nyelvet visszahelyezték a közigazgatás nyelvéné – 1862. október elsejével áthelyezéssel távoznia kellett.³⁵ Erdélyi és magyarországi működése során szerzett érdemeinek elismeréséül azonban 1862 októberében a Vaskorona Rend III. osztálya kitüntetésben részesült.³⁶ A felterjesztés indoklásában távozásának okára is utalnak:³⁷ „Menapace ist weder in Ungarn geboren noch das ungarische mächtig, ist somit durch die gegenwärtigen Verhältnisse bemüßigt, den Schauplatz seines bisherigen Wirkens zu verlassen. (Menapace nem Magyarországon született, és a magyar nyelvet sem bírja, következképpen a jelenlegi körülmények eddigi működése színterének elhagyására kényszerítik.)” A helytartó ugyanakkor felsorolta azon teljesítményeket, amelyek a felterjesztés alapjául szolgáltak: „Was seine um Ungarn erworbenen Verdienste anbelangt, so zählt die t. gh. Hofkanzlei dienunter seiner persönlichen Leitung entstandenen Bauten, als die Bergethen nach Galizien führende Bergstraße, den 4000 Klafter langen bogyzslöer Theißdurchstich, die Regulierung der Körös- und Sárviz – Flüße, der nach der Ofner Festung führenden Fahrweg, den Pester Winterhafen und dergleiche mehrere andere Werke zu den bleibenden Denkmalen seines verdienstvollen Wirkens. (Ami a Magyarországon szerzett érdemeit illeti, a m. t. Udvari Kancellária a személyes irányítása alatt keletkezett építményeket, mint a Bergethen Galíciába vezető hegyi utat, a 4000 öl hosszú bogyzslói tiszai átvágást, a Körös és Sárviz folyók szabályozását, a budai erődhez vezető kocsiutat, a pesti téli kikötőt és számos más efféle művet érdem-

27 HHStA (Wien) AVA Handelsministerium Präsidium Kt. 13 (1850) 1039/H. M. 14 April 1850.

28 Uo.

29 *Innsbrucker Zeitung*, 4. 1851. 108. sz. (1851. május 11.): „Hermannstadt, 3. Mai. Gestern veranstalteten die Mitglieder der k. k. Baudirection zu Ehren ihres Vorstandes, Hr. Menapace, ein Fest zur Feier des Jahrestages dieser neugegründeten Behörde. Für Siebenbürgen knüpfen sich auch an die Neugestaltung des Bauwesens die schönsten Hoffnungen für das Gedeihen aller Industriezweige, des Handels-, des Gewerbs- und des Landmannes. Eine wahre Freude ist es zu sehen, wie die, durch Vermittlung des Vorstandes der Baudirection nach Siebenbürgen gekommenen Tiroler, welche in allen Zweigen des Bausaches praktisch bewandert sind...”

30 *Siebenbürger Bote*, 68. 1853. 172. sz. (1853. október 31.): „Der bisherige Vorstand der ungarischen Landesbau-Direktion Inspector Florian Menapace, ist vorläufig mit Beibehaltung seiner bisherigen Genüsse zum Baudirektor für das gedachte Kronland ernannt.“ és *Innsbrucker Zeitung*, 4. 1851. 228. sz. (1851. október 4.)

31 *Pest-Ofener Localblatt*, 6. 1855. 96. sz. (1855. április 27.)

32 *Vereinigte Laibacher Zeitung*, 78. 1856. 100. sz. (1856. március 2.)

33 *Die Presse*, 11. 1858. 163. sz. (1858. július 20.): „Er gab überdies noch eine Anzahl werthvoller Tabellen über Eiszustände und Wasserhöhen, während der Eisgangs-Periode durch ganze Jahrgänge hindurch bei. Die sämtlichen Darstellungen verdankt Herr v. Haidinger dem Leiter der k. k. Landes-Baudirection in Ofen, Herrn Menapace.”

34 *Wiener Zeitung*, 153. 1860. (1860. december 18.)

35 SZENTESI 2006 (ld. 2. j.). 243.

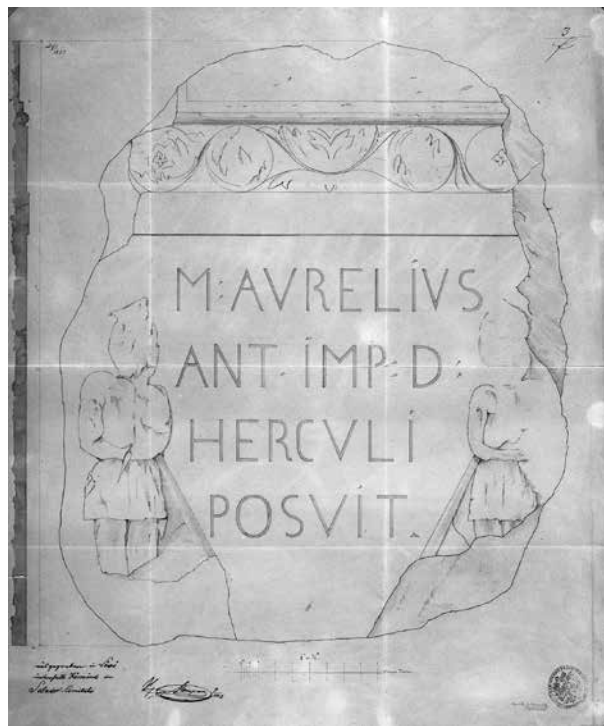
36 *Troppauer Zeitung*, 46. 1862. 243. sz. (1862. október 22.): „Sr. K. k. Apostolische Majestät haben dem disponiblen Landes-Bau-Direktor in Ungarn Florian Menapace in Anerkennung seiner langen, treuen uns sehr erspießlichen Dienstleistung den Orden der Eisernen Krone dritter Klasse taxfrei allergnädigst zu verleihen geruhet.“ Vö. *Österreichisch-kaiserliche Hofkalender*, 72. 1877. 137.

37 HHStA (Wien) KA Vorträge (1862) Nr. 3105.

dús működésének maradandó emlékei közé számolja.)” Menapace ezt követően rövid ideig még Bécsben működött, majd nyugdíjba vonulása után Innsbruckban telepedett le, ahol 1877 júliusának végén érte a halál.

Florian Menapace működése a műemlékvédelem és a régészet területén

Menapace műemlékvédelmi és régészeti működéséről elszórt adatok találhatóak a Central-Commissionnak a Habsburg Birodalom területén forgalmazott napilapjaiban, illetve külön kötetben is megjelent ülésjegyzőkönyveiben.³⁸ Amint arra a Czoernin bárónak 1853. november 4-én írt levelében utal, már Tirolban geológiai és paleontológiai kutatásokkal foglalkozott.³⁹ E tevékenységére tesz utalást az Osztrák Tudományos Akadémia Hauer és Hörnes 1850 áprilisában elhangzott beszámolója is.⁴⁰ Erdélybe érve folytatta kutatásait, amelyre gyűjteményének bemutatásánál találunk adatot. Eszerint új lakóhelyén, Nagyszebenben ugyancsak gyűjtött ásványokat.⁴¹ Budára helyezését követően, még meg sem száradt a tinta az építési hivatalnokoknak kibocsátott instrukciókon, amikor megküldte Bécsbe az első jelentéseit a zalalövői római halomsíros temetőről.⁴² A Central-Commission következő, 1853. november 8-i ülésén a cs. k. Régiséggtár igazgatója, Arneth arról számolt be, hogy az építési igazgató számos emlékre, antik épületre és sírra hívta fel a bizottság figyelmét, amelyért köszönetüket fejezték ki.⁴³ A december 20-i ülésen Menapace két jelentéséről referáltak. Az elsőhöz a zalalövői halmok térrajzát, valamint egy latin felirat rajza volt csatolva (3. kép), míg a máso-

3. Florian Menapace rajza a Zalalövön kiásott római kőről, 1853
Wien, Bundesdenkmalamt

dikban 200-300 forintot kér a Hajógyári-szigeten található római épületmaradványok felmérésére.⁴⁴ Az 1854. február 14-i ülés beszámolójából arról értesülünk, hogy ezen kérelme támogatást nyert. Emellett tizenöt rajzot küldött Bécsbe a rédicsi halmokról, valamint a Budán található római kőemlékekről; megküldte továbbá

38 *Sitzungs-Protokolle der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale (Jahre: 1853-1857)*. Wien, Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1858.

39 MNL (Budapest) D 263, 114/DIII ex 1853 szám nélkül: „Da ich mich in Tirol mit geologischen und namentlich mit paläontologischen Forschungen des interessanten Sachen von Tirol beschäftigt habe, so bitte ich um Erlaubniß für Euerer Hochgeborn Herem Sohn einiges aus jener Gegend übersenden zu dürfen, was vielleicht zur Vervollständigung seinen Seiten beitragen dürfte.”

40 *Innsbrucker Zeitung*, 3. 1850. 81. sz. (1850. április 10.): „Florian Menapace, damals Kreis-Ingenieur in Trient, jetzt noch Wien auf einer höhern Posten berufen, hat seit Jahren die Gelingsarten und Versteinerungen jener Gegend mit Eifer und Geschmack gesammelt und sie jedem Freunde der Wissenschaft mit der lebenswürdigs Bereitwilligkeit zugänglich erhalten. Die Beschreibungen und Abbildungen seiner Petresaktien werden einen wertvollen Theil des nächsten Bandes der Abhandlungen der Wiener Freunde der Naturwissenschaften bilden.”

41 *Innsbrucker Nachrichten*, 27. 1877. 251. sz. (1877. november 2.)

42 *Lásd Wiener Zeitung*, 146. 1853. 279. sz. (1853. november 23.) és *Sitzungs-Protokolle 1858 (Id. 38. j.)*. 3. Sitzung von 11. October 1853: „Einen weiteren Gegenstand der Verhandlung bildeten die nach den Berichten des Landes-Baudirectors Herrn Menapace durch die Bau-Organen aufgefundenen altrömischen Grabstätten in der Nähe von Körmünd bei Lövv.“ A temetőt Menapace és saját kutatásai nyomán Eduard von Sacken ismertette: Bericht über die Grabhügel bei Lövv in Ungarn. *Jahrbuch des kaiserl. Königl. Central-Commission*, 1. 1856. 73–82.

43 *Sitzungs-Protokolle 1858 (Id. 38. j.)*. 4.

44 *Uo. 6.*: „Regierungsrath v. Arneth über zwei Berichte des Hrn. Baudirectors Menapace. Mit ersterem übersendet er den aufgenommenen Situationsplan der Grabhügel und Gebäudeüberreste bei Lövv und die Zeichnung eines eben daselbst aufgefundenen Stainfragmentes mit lateinischer Inschrift. [...] In den zweiten Berichte ersucht Hr. Menapace um einen Vorschuss von 200 bis 300 ft. Zur Aufnahme der auf den Schiffswerften-Inseln bei Altofen vorfindigen Gebäudeüberreste.”

öt szarkofág egy-egy nézetrajzát, amelyek Őszönyben találhatóak.⁴⁵ A jelentéshez Őszöny átnézeti térképét is mellékelte. A rajzokat Menapace utasítására az építési hivatal mérnökei és munkatársai készítették, majd jelentéseikkel kiegészítve Budára küldték azokat. A főigazgató ezek alapján saját maga készített másolatokat és összefoglalókat a bizottság számára.⁴⁶ Ugyanakkor a bizottság számos esetben kérte közreműködését egyes épületek felmérésénél és lerajzolásánál.⁴⁷

A jelentések mellett Menapace, amint arról az 1854. május 23-i ülés alapján értesülünk, zalai és Esztergom megyei régészeti leleteket küldött Bécsbe, melyek a cs. k. Érem- és Régiség-tárba kerültek.⁴⁸ Októberben újabb jelentést küldött, amely magába foglalta a zalavári középkori épületelemek és feliratos kömlékek leírásait.⁴⁹ Az október 14-i ülésen a Central-Commission azon kéréssel fordult az építési igazgatóhoz, hogy a hivatal kísérelje figyelemmel a további maradványok előkerülését. A következő év márciusában építési igazgatóként tett jelentést a bizottságnak az 1853. és 1854. években Magyarországon végzett épületrestaurálásokról, amellyel együtt egy ládányi régészeti leletet is Bécsbe küldött.⁵⁰ Ezekben az években – Haas Mihállyal együttműködve – kísérletet tett az aquincumi vízvezeték oszlopainak megóvására. Az ügyben a helytartótanács által hozott rendelet megakadályozta az emlékek további rombolását.⁵¹

A későbbi években a jelentések mellett a mérnökei által készített épületfelméréseket (például a számbéki templomról vagy az érdi minaretről), illetve egyéb jelen-

téseket szintén rendre elküldte a bizottságnak.⁵² 1860-ban az őszönyi Pannonia-mezőről származó régészeti leletekről számolt be, melyek közül számosat ugyancsak Bécsbe küldött, továbbá intézkedett az itt talált római köveknek a Magyar Nemzeti Múzeumba történő elszállításáról.⁵³ Ugyanezen év májusában, a Körösök vidékén tett szolgálati útja során Gyoma környéki őskori halmozat mért fel, rajzolt le és tett róluk jelentést.⁵⁴

A Central-Commission a műemlékvédelem területén kifejtett munkásságának elismeréseként 1861-ben levelező tagjává választotta Menapace-t.⁵⁵ 1862. október elsejével magyarországi megbízatása megszűnt. Ekkor családjával együtt Ausztriába távozott. Bár nem állnak rendelkezésre adatok arról, hogy a későbbiekben foglalkozott-e régésszel és műemlékekkel, mindenestre a császárság különféle területein folytatott mérnöki működése során egy kisebb magángyűjteményt hozott létre. E gyűjtemény Menapace hagyatékaként az innsbrucki cs. k. Főreáliskolához került. A tárgyak között négy ókori agyagedény, egy kagyló, húsz darab ásvány, tizennégy kövület és huszonhat ásványokkal töltött dobozka volt, melyek legnagyobbbrészt Erdélyből és Dél-Tirolból származtak.⁵⁶

Florian Menapace építési igazgató neve nagyobb részt ismeretlen volt az eddigi magyar kutatás számára, holott az 1850-es években számos műemlék és régészeti lelőhely kutatását intézkedéseinek köszönhetjük. Tanulmányunkban életét és működését igyekeztünk felvázolni a rendelkezésre álló források segítségével.

45 Uo. 8.

46 Ezen rajzok közlését és a szarkofágok elemzését lásd Kovács Péter–PROHÁSZKA Péter: Római szarkofágok Brigetióból. In: *Studia Epigraphica Pannonica*, I. Szerk. FEHÉR Bence–KOVÁCS Péter. Budapest, 2008. 135–148.

47 Lásd például *Sitzungs-Protokolle 1858* (ld. 38. j.). 9.

48 Uo. 11, 20. Vö. Kunsthistorisches Museum (Wien) Archiv der Antikensammlung 554 ex 1854.

49 Uo. 20. Lásd közreadásukat: PROHÁSZKA Péter: Aus der Forschungsgeschichte der Ruinen von Zalavár. Der Bericht des k. k. Ingenieur-Assistenten Wenzel Schäffer aus dem Jahr 1854. In: „*Castellum, Civitas, Urbs*” Zentren und Eliten in frühmittelalterlichen Ostmitteleuropa. Hg. von Orsólya HEINRICH-TAMÁSKA, Péter STRAUB. Budapest–Leipzig–Keszthely, VML Verlag Marie Leidorf, 2015. 95–101.

50 *Sitzungs-Protokolle 1858* (ld. 38. j.). 30.

51 MNL (Budapest) D 240, 3351/1855.

52 *Sitzungs-Protokolle 1858* (ld. 38. j.). 42, 87. Vö. PROHÁSZKA Péter: Beschreibung und zeichnerische Aufnahme des Minarets von Érd aus dem Jahre 1857. *Acta Archaeologica*, 65, 2014. 439–441.

53 *Klagenfurter Zeitung*, 76. 1860. 67. sz. (1860. január 5.)

54 MNL (Budapest) D 238, 274/IV/1860.

55 *Illustrierte Zeitung*, 18. 1861. 960. sz. (1861. november 23.)

56 *Innsbrucker Nachrichten*, 27. 1877. 251. sz. (1877. november 2.): „(Geschenk an die k. k. Oberrealschule in Innsbruck) Am 27 Juli d. Js. Starb in Innsbruck Herr Florian Menapace, k. k. Landes-Baudirektor i. P., Ritter des Ordens der eisernen Krone, des Franz Josef Ordens, Besitzer des goldenen Verdienstkreuzes und Mitglied mehrerer gelehrter Gesellschaften. [...] Obgleich er bei seinen Lebzeiten manch schönes Stück hievon verschenkte, so blieb doch noch immer eine werthvolle Sammlung interessanter Gegenstände zurück. Diese nun wurde nach dem Willen des Verewigten im Oktober d. Js. Der k. k. Oberrealschule in Innsbruck zum Geschenke gemacht. Darunter befinden sich vier alterthümliche Thongefäße, eine Muschel, zwanzig einzelne Stücke von Mineralien, vierzehn ebensolche mit Versteinerungen und sechsundsechzig mit Mineralien gefüllte Schachtel. Von diesen erhalten drei bloße Mineralarten, die andern dreiundsechzig aber fast ausschließlich Versteinerungen. Die Zahl der größtentheils aus Südtirol und Siebenbürgen stammenden, versteinerten Stücke sowie die der Arten, denen sie angehörten, ist eine bedeutende zu nennen. Dieser kostbare Sammlung wurden noch zehn Werke in achtzehn Bänden, welche durchaus Mineralogie, Geognosie, Geologie und Petresaktenkunde zum Gegenstande haben, beigelegt. Dieß wird in der Absicht öffentlich kundgegeben, um das Andenken des Verstorbenen zu ehren und um den hinterlassenen Angehörigen desselben im Namen der Lehranstalt den wärmsten Dank auszusprechen.”